

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331689>

ГНАТИШИН О. Є.

Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка.
Доктор мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри загального
та спеціалізованого фортепіано (Львів, Україна).

Hnatyshyn, Oksana. Mykola Lysenko Lviv National Academy
of Music. Doctor of Art Studies, Associate Professor, Associate
Professor at the Department of General and Specialized Piano (Lviv,
Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1878-8214>

© Гнатишин О. Є., 2024.

oxanaostap@ukr.net

МУЗИКОЗНАВЧА КОМІСІЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИКОЗНАВСТВА¹

THE ROLE OF THE MUSICOLOGICAL COMMISSION OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN MUSICOLOGY

Восени 2023 року виповнилось 150 років Науковому товариству ім. Шевченка (НТШ). Це унікальне об'єднання вчених ще 1873 року, в умовах країни, коли одна частина її території перебувала у складі Російської імперії, друга — Австро-Угорщини, а пізніше — Польщі, — шляхом системного розвитку науки намагалось сприяти поступу України

¹ Цей текст — скорочений і перероблений варіант більшого розділу під назвою «Музикознавча комісія НТШ: події, люди, здобутки», опублікованого у виданні: Modern Art Education: theoretical-practical discourse : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. S. 46–71.

як самостійної соборної держави в Європі. Суворі заборони російського самодержавства послуговували українською мовою унеможливила розвиток національної науки у провідних наукових центрах Києва і Харкова. Тому Товариство науковців академічного спрямування могло діяти лише в більш терпимих для цього умовах Галичини й осіло у Львові. Упродовж усієї своєї історії за складом членів воно завжди було всеукраїнським.

За напрямками дослідницької діяльності НТШ мало наукові підрозділи-секції (спочатку Історично-філософічну, Філологічну й Математично-природописно-лікарську) та (у їхніх межах) фахові комісії під керівництвом Виділу (президії). У їхньому складі провідні українські вчені здійснювали фундаментальні дослідження, які часто ставали знаковими або етапними в розвитку певних галузей науки.

Осередок музикознавців у структурі НТШ було утворено доволі пізно через брак фахівців у цій галузі: навіть у першій чверті ХХ століття вони ще здобували вищу музичну освіту у Празі, Відні і Львівському (польському) університеті. Виняток становила діяльність Станіслава Людкевича і Філарета Колесси, які в перші роки ХХ століття вже активно працювали на ниві музичної фольклористики в лоні НТШ.

Так, до Станіслава Людкевича, доктора музикології після прослуханих лекцій на музикознавчому факультеті Музично-історичного інституту Віденського університету, який уже працював в Етнографічній комісії НТШ поряд із Ф. Колессою, у музично-громадській роботі найперше (ще 1915 року), доєднався Василь Барвінський, випускник Празької консерваторії та слухач лекцій у Карловому університеті (Прага). У 1926 році переїхав до Львова Борис Кудрик, музикознавець, піаніст і композитор, який незадовго перед тим закінчив навчання на філософському й музичному факультетах Віденського університету, а пізніше вдосконалював знання, здобувши докторат в Інституті музикології у Львівському університеті. З 1928 року у вир розвитку галицької музичної освіти й культури актив-

но занурився слухач того ж Інституту композитор і музикознавець Нестор Нижанківський. Склавши підсумковий іспит у Віденській музичній академії і пропрацювавши деякий час на посаді доцента музичного відділу Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова у Празі, він уже мав неоціненний досвід з організації української наукової та творчої інтелігенції. Після завершення навчання на музикологічному відділі Карлового університету, кількарічної науково-педагогічної роботи в Українському педагогічному університеті імені Драгоманова (асистентом Н. Нижанківського) та короткотривалого викладання в Музично-Драматичному інституті в Харкові на початку 1930-х повернувся додому дипломований доктор музикології Зиновій Лисько. У 1934 році з дипломом доктора музикології (здобутому у Карловому університеті) приїхала до Львова й перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лукіянович, яка закінчила студії у Львівському (в Адольфа Хибінського) та Віденському (в Гвідо Адлера) університетах, Віденській музичній академії, Вищій школі майстерності у Празькій консерваторії.

Отже, більшість українців із цієї когорти, представників західноєвропейських музикознавчих шкіл, становила так звана «Празька група», членів якої об'єднували спільні думки і творчі прагнення. Натхненні новими західними художніми напрямками і тенденціями, вони з ентузіазмом взялися за справу. Проте відсутність мережі українських музичних закладів і установ, непрості умови праці, які переживали тоді всі українці в польському Львові, змушували музикологів шукати будь-яких заробітків. Та розрізнена персональна праця митців не давала плідних результатів. Тому для захисту своїх професійних інтересів вони разом з іншими музичними діячами (виконавцями, композиторами) навесні 1934 року утворили Союз Українських Професійних Музик (СУПроМ) на чолі з Нестором Нижанківським, у якому, серед іншого, діяла музикологічна секція. Незважаючи на певні успіхи, організована систематична

робота членів СУПроМу, на яку розраховували, не відбувалася через численні зовнішні перешкоди, брак відповідальності й дисципліни, викликані передусім нерозумінням мети і завдань діяльності фахових музикологів, навіть потреби їх існування. Відчуваючи безперспективність такого об'єднання, учені звернулись до НТШ як установи академічного типу.

22 березня 1936 року відбулося вступне засідання ініціаторів створення музикознавчого осередку при НТШ. С. Людкевич окреслив мету й завдання комісії. Окремо він наголосив на потребі об'єднати вивчення музичного фольклору і професійної музики, зосередитись на дослідженні історії української музики, музичної акустики, музичної психології, на впорядкуванні джерел. Інші присутні висловлювали не менш важливі думки й побажання. До концептуальних належить настанова розвивати свою галузь на основі аналітичного осмислення сутності музики всупереч «радянському музикознавству», запроваджуваному на підросійській Україні, з характерним для нього критичним оцінюванням музичних творів на догоду панівній ідеології. На установчих зборах було затверджено назву осередку (Музикознавча комісія НТШ), обрано керівний склад: голову — С. Людкевича, заступника — З. Лиська, секретаря Б. Кудрика. До складу Комісії увійшли також випускник відділу музикології Ягеллонського університету в Кракові доктор музикології Василь Витвицький (з Перемишля) і скрипаль, доктор музикології з Карлового університету Євген Цегельський.

У виборі такої назви осередку вирішальну роль відіграли не так потреба окультурити широкі маси (що було вкрай важливим в СРСР і переносилося на Наддніпрянщину), як підневільні для галицьких українців умови, за яких необхідно було всебічно представляти іншим націям українську культуру, її історію, самобутність, викристалізовану завдяки зв'язкам із західноєвропейським мистецтвом. НТШівцям украй важливо було повсякчас доводити оригінальність її національного стилю, що за художнім рівнем не

поступається іншим. Звідси особливе зацікавлення членів Комісії стилістикою української музики, самобутністю національної музичної творчості, музичної естетики.

Упродовж наступних років відбулося шість засідань Музикознавчої комісії НТШ, останнє — 26 лютого 1939 року, а в січні 1940 радянська влада розформувала НТШ. Більшість грандіозних планів НТШ і його Музикознавчої комісії — першого українського науково-музичного осередку академічного спрямування — не були втілені. Проте були й значні досягнення. Найперше, учені змогли об'єднатися, залучивши усіх провідних на той час фахових українських музикознавців, які були представниками спеціальної фахової діяльності, сфери суспільної свідомості і духовного виробництва, а їхня наука — системою знань, що має потенціал для розвитку, потребує збереження, використання і можливостей передання.

Протягом трьох років своєї діяльності члени Музикознавчої комісії НТШ переконали, що українська наука про музику як окрема галузь на кінець 1940-х років повністю сформувалась у своїх засадах і характеристиках. Праці НТШівців підтвердили галузевий об'єкт і предмет аналізу — музичне мистецтво (і ширше — музична культура) і закони, за якими твориться музичний (звуковий) матеріал. Уперше в їхніх українських наукових дослідженнях були застосовані спеціальні (наукові) методи — теоретичні та емпіричні, а також запозичені методи суміжних наук (філософії, історії, палеографії, мовознавства тощо). До того ж, С. Людкевич, Б. Кудрик і З. Лисько у своїх працях переконували в необхідності звертатись до джерел для обґрунтованих доказів і аргументів.

Здобутки НТШівців виявилися в різних напрямках і типах досліджень. Видатні музикознавці здійснили значний внесок у розвиток історії музики (української і зарубіжної, церковної та світської), теорії музики, музичної естетики, музичного джерелознавства й бібліографії, музичної термінології, органології, музичної етнографії і, спеці-

ально, — лисенкознавства. Розуміння того, як важливо виявляти і вивчати давні нотні джерела, правильно прочитувати і точно відтворювати їх, дало змогу осмислювати глибинні основи національної музичної стилістики. У той час були створені не лише прикладні, а й фундаментальні наукові праці, які містили перспективні ідеї, здатні породжувати нові знання.

Системно й послідовно доповнюючи й розвиваючи набуте у творчості попередників, спираючись на беззастережний об'єктивізм і критичність в оцінюванні явищ, коригування думок шляхом оприлюднення здобутих знань, українські вчені остаточно перебороли дилетантизм і аматорство в освоєнні музичного мистецтва.

Окрема місія членів Музикознавчої комісії НТШ полягала в тому, що вони розглядали українську музичну культуру як органічну складову єдиного європейського культурного простору. Їх особливе зацікавлення музично-історичною тематикою свідчило не лише про специфічно національну, а й типову для європейського музикознавства тенденцію — осмислювати світ у генетично-еволюційному аспекті, порівнюючи національні й інонаціональні начала в усій повноті їхнього музичного вияву. Завдяки цьому галичани представили церковно-музичну проблематику, заборонену у Великій Україні.

Отже, створення Музикознавчої комісії НТШ означувало утвердження українського музикознавства як окремої самостійної наукової галузі, гідної продовжувати європейський шлях розвитку української музикології, орієнтованої передусім на національну музичну творчість, а водночас — відкриту до універсальних тем і світових досягнень.